

Az egri székesegyház építésére vonatkozó kéziratok
a Modenai Állami levéltárban¹

Az egri székesegyház és vár 2017 elején a közérdeklődés középpontjába került, mivel a *National Geographic* magazin magyar kiadása beszámolt arról az évek óta folyó kutatásról, amely a vár hiteles elméleti és majdani építészeti rekonstrukcióját alapozza meg. A magyar levéltárak forráshiányos volta miatt elsősorban régészeti eredményeket mutat be a cikk, amelyet látványos, három dimenzióban rekonstruált nézetek illusztrálnak.²

Az egri püspökséget 1497-ben az esztergomi érsekségért csere útján szerezte meg Estei Hippolit (Ippolito d'Este) bíboros (1479–1520), aki azonban a püspökséget ezután – rövid magyarországi tartózkodását leszámítva – vikáriusai és jószágkormányzói útján igazgatta egészen haláláig. Az ő püspökségének 22 esztendejére vonatkozó iratanyag ma Modenában található, ahova az Este család a XVI. század végén Ferrarából kényszerűen áthelyezte a székhelyét. Ezek között természetesen elsőrendű helyet foglalnak el a híres számadáskönyvek,³ ám nagyon sok adatot tartalmaznak Egerről azok az 1497–1520 közötti levelek is, amelyek ma már digitalizálva hozzáférhetők a Vestigia Kutatócsoport honlapján.⁴

E levelek írói közül Ercole Pio kormányzóiból fogunk most kiemelni idézeteket, azt bizonyítandó, hogy a számadáskönyvek tényadatait miképpen egészíthetik ki információkkal a levelek.⁵ Ercole Pio két évet töltött Magyar-

¹ Az előadás és a tanulmány a PPKE BTK Vestigia Kutatócsoportjának tevékenysége keretében, az OTKA 128696. sz. projekt támogatásával készült.

² Gáspár I. (2017), *Feltámad Eger vára*, <http://www.ng.hu/Civilizacio/2017/01/31/Feltamad-Eger-vara> (letöltve 2017. augusztus 4-én), amely utal a *National Geographic* 2017. februári 1-i számára.

³ E. Kovács Péter (1992), *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei (1500–1508)*, Eger, Heves Megyei Levéltár Nyomdája. A számadáskönyvekről teljes képet ad, kiegészítve az Egerről vonatkozó ismereteket is, Kuffart H. (2015), *Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyveihez*, in Domokos Gy.–Mátyus N.–Nuzzo, A. (szerk.), *Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 47–82.

⁴ <http://www.vestigia.hu> (letöltés: 2018. május 5).

⁵ Ercole Pio (1456k.–1510?) a Carpi városát uraló Pio di Savoia család sarja. Másodszülöttként (vagy talán törvénytelen gyerekként) nem várhatott örökségre, egy nagyobb úr szolgálatába

országban Estei Hippolit szolgálatában, 1508 telétől 1510 őszéig. Magyar levéltárak is őriznek a kezétől származó dokumentumokat, ám ezek többnyire nyugták, bérleti szerződések, míg a Modenában fellelhető 25 darab, köztük számos terjedelmes levélben Ercole Pio olykor irodalmi babérokra törő stílusban adja elő magyarországi kalandjait. 50 éves körüli, amikor a tiroli Hall, Bécs, Nagyszombat, majd Esztergom és Buda érintésével Egerbe érkezik. Taddeo Lardi egri jószágkormányzó hivatalát érkezik átvenni, aki Hippolitot már Egerben is szolgálta, s már igen beteges ebben az időszakban. Ercole rengeteg ajándékot hoz magával, hogy a maga pártjára állítsa a magyarokat: II. Ulászló királyunkkal történt első találkozásakor vadászólymokat, kopókat, sőt egy vadászegyárat is hoz a királynak, de növények, gyümölcsök, üveg- és porcelánedények és kenőcsök sem hiányoznak az adományok közül.⁶ Modenában őrzött beszámolóit sok más fontos kultúrtörténeti tényről tanúskodik a magyar kocsi elterjedéséről, a Fugger-ház tevékenységéről, a pénzgazdálkodás és -váltás sajátosságairól, de úgy tűnik, Estei Hippolit bíboros ismeretlen irodalmi tevékenységére is történik utalás.⁷ Jelen tanulmány célja az egri székesegyház építésére vonatkozó részek kiemelése, amivel már a búcsúkiáltások szorgalmazásának kapcsán is volt alkalom foglalkozni.⁸

Ercole Pio, mint az egri egyházmegye kormányzója egy óriási terület egyházi, adminisztratív, katonai és gazdasági vezetője volt. Jól látszik az általa küldött levelekből, hogy két éves magyarországi tartózkodása során keveset tudott lendíteni Estei Hippolit egri bevételein. A közelgő török veszély miatt az egri püspöknek is kötelessége felszerelni a hadsereg rá kiosztott bandé-

kellett állnia. Bizonyosan már a magyarországi megbízatása előtt is Hippolit bíboros mellett volt, bár korábbi tevékenységéről csak elvétve vannak adatok. Tanítómestere (csakúgy mint testvére) Giovanni della Porta volt, egyházi pályára szánták. Az egri kormányzóság előtti évekből két szonettet is marad Ercole Pio után: a kor ünnepeit improvizatív zenész-költője, Serafino Ciminelli (Serafino Aquilano) halála után, az ő emlékére összeállított és 1504-ben nyomtatott Collettanee tartalmazza ezeket. Személyéről további adatok és bibliográfia, illetve leveleiből további szemelvények találhatóak a következő cikkekben: Domokos Gy. (2015), *A pestis és a gepárd. Ercole Pio, Estei Hippolit egy ügynökének beszámolóit Magyarországról, 1508–1510*, in Domokos–Mátyus–Nuzzo 2015:185–196.; Domokos Gy.–Erős K. R. SSND, Ercole Pio e le indulgenze di Eger, *VERBUM Analecta Neolatina* 16 (2015), 43–56.

⁶ Domokos 2015:190–192.

⁷ Domokos Gy. (2016), Dal Zammartino al Monteverdi. Alcune fonti modenese sui rapporti musicali e teatrali nel Rinascimento ungherese, in Ludmann Á. (szerk.): *Italia nostra. Studi filologici italo-ungheresi*. Budapest, ELTE Eötvös József Collegium. 22–39, az idézett Pio-levél: 36–37.

⁸ Domokos–Erős 2015, illetve magyar nyelven: Domokos György–Erős Katalin Renáta, Ercole Pio és az egri székesegyház építésének ügye, in Horváth István (szerk.), *Fejezetek az ezeréves Egri Főegyházmegye történetéből*. Eger, 2018. 31–46.

riumát, ami nem kevés költséggel jár. 1508-ban Ercole nyilvánvalóan azzal a megbízatással érkezik Egerbe, hogy szedje rendben a gazdaságot és növelje Hippolit bevételeit, ezért első dolga a várórséget csökkenteni, az étel- és italdagokat korlátozni. Ezután nekilát a gazdaság fejlesztésének is, igyekszik a szokásjog alapján visszatartott adókhöz is hozzájutni, kijárja Bakóc Tamásnál a bandérium országgyűlés által meghatározott létszámának csökkentését. Egyházi tekintetben Ercole Pio inkább irányító, semmint lelkipásztor, bár megjelenik a feltétlenül szükséges alkalmakkor és igyekszik a káptalan tagjait is a maga oldalára állítani káprázatos lakomákkal.

A nehéz probléma azonban, amelynek megoldása meghaladja képességeit, a székesegyház építésének folytatása, amit Hippolit elődei kezdtek el, és az 1506-as tüzeset óta félbehagyva áll és pusztul ezekben az években. A leleményes kormányzó azonban ezt a körülményt is a maga javára fordítja.

1509 tavaszán szembesül a helyzettel. Az első utalás a székesegyház építésére azt mutatja, hogy a kormányzó feladata fenntartani a látszatot anélkül, hogy sok pénzt költene az építkezésre. 1509 márciusában érkezik Egerbe Székely János a király nevében, hogy a gyermek II. Lajos prágai megkoronázása előtt a kincstár támogatására szólítsa fel a püspököt képviselőt Ercole Piót, „kölcson” formájában. Természetesen mindkét fél jól tudja, hogy itt voltaképpen adóról van szó,⁹ és a kért hozzájárulás nem is kevés: 4000 dukátot kér a gazdagnak tartott egyházmegyétől a király. Ercole Pio érvei között, amivel elhárítani, illetve csökkenteni igyekszik a „kölcson” (miután felpanaszolta a vár védelmi költségeit, az ellátandó katonaság magas számát – mindkettő hamisan cseng a tények ismeretében), azt is állítja, hogy Hippolit a várban lévő székesegyház építésének költségeihez is éppen a királyhoz járult volna segítségért.¹⁰

...megesküdtem neki, hogy nem gondoltam volna soha, hogy ebben az országban a király kér pénzt, ám ismervén őt jól tudom, hogy Ófelsége igen vallásos, katolikus, nagylelkű és nagyvonalú, s kérni terveztem tőle némi támogatást e szentély számára, amit az egész királyság díszére kell megépítsünk (...) emlékeztettem őt rá, hogy ha a szentély építése abbamaradna vagy ha a fegyveresekre

⁹ A király és számos úr Hippolittól kapott kölcsöneit ennek halála (1520) után nemigen sikerült visszaszerezni, amint ezt bizonyítják Giuliano Caprile levelei a ferrarai udvar számára: ASMo, Cancelleria ducale. Carteggio ambasciatori, Ungheria, busta 4/28 illetve a neki szóló követutasítások: ASMo, Cancelleria ducale. Carteggio ambasciatori, Ungheria, busta 4/27, 29 és 30.

¹⁰ Az egri székesegyház építéstörténetének alapvető bibliográfiájához: Détsy Mihály (1964), Az egri várszékesegyház építéstörténetének okleveles adatai. *Művészettörténeti értesítő* XIII (1964) 1–19.; Buzás Gergely (2006), Az egri székesegyház XIII–XIV. századi gótikus épülete. *Az Egri Vár Híradója* 38 (2006) Eger, 21–65.

*szükség mutatkozna, nem lenne az én hibám, ha a királyi határozatot megtartani nem tudom.*¹¹

Ercole persze azt nem tagadhatja, hogy rendelkezik pénzzel: bemutat tehát egy előkészített pénzesládát, amelyben 2000 dukát van, ám hozzáteszi, hogy ez „Szent János kincse”, vagyis a „sanctuario”, a székesegyház építésére szolgál. A székesegyház titulusa Keresztelő Szent János, s a szentet ilyen módon azonosítva a félkész épülettel, szinte szentségtörésként tünteti fel, ha ebből az összegből kölcsönt adna. Ilyen módon sikerül 500 dukát kifizetésével megszabadulni a királyi követeléstől. Ugyanebből a levélből azt is látjuk, hogy megtörtént az építkezés bejárása is.

*Nos, hogy szóljak a székesegyházról, aminek nem kicsi a jelentősége, hiszen Uraságod azt parancsolta, hogy látványosan cselekedjek, de csak mérsékelt költséggel, (...) elmentem a helyszínre és szorgosan felmértem mindent.*¹²

Ezekből a sorokból nyilvánvalóan látszik, hogy Ercole Pio azzal a megbízással érkezett, hogy a székesegyház építési költségein is igyekezzen pénzt megtakarítani ura számára, akinek nem olyan fontos az épület befejezése. A helyszíni szemle azonban kétségeket ébreszt Ercolében. Az építésre vonatkozó egyéb források (főként az egrí számadáskönyvek) alapján úgy tűnik, a székesegyház tetőfedése nem készült még el ekkorra, de a falak, boltozatok egy része és nagyrészt a fedélszék faszerkezete is már állhatott, hiszen Bakóc Tamás 1508 Mindenszentek napján misézett már a székesegyházban, tehát legalább részben be lehetett ekkorra fedve.

¹¹ A leveleket saját leiratomban és fordításomban közlöm. Az olasz szövegben az egybe- és különírást, a kis- és nagybetűk, valamint a hangsúlyok használatát a modern nyelvhasználat-hoz igazítottam. A fordítás során a kétséges és különleges kifejezéseket jeleztem a főszövegben. „(...) *giuravo che non solo havea mai creduto che in questo stato dovessero essere | richièsti denari dal Signor Re prefato ma ch'io havea terminato cognoscendo | Sua Maestà Religiosissima né meno catholica che ampla e grandiosissima supplicar | gli per qualche subsidio a questo sanctuario havendo a cedere a dovere | di tutto questo suo regno (...) gli racordavo che è il sanctuario se intermet | terebbe, e se ancho accadesse bisogno delle genti armate che non sarei da essere imputato | s'io non potessi exeguire el precepto regio*”. Archivio di Stato di Modena, Cancelleria ducale, Carteggio ambasciatori, Ungheria (továbbiakban: ASMo Ambasciatori), busta 4/6,5), (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, Eger, 1509. III. 27.), ff 2r-2v.

¹² „*Hora per ragionare del sanctuario che non importa pocho a quanto me commanda Vostra Signoria che faccia | dimostrazione grandi del santuario e effecti moderati (...) sono ito sul loco e voluto diligentissimamente investigare di tutti.*” ASMo Ambasciatori, b.4/6.5 (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, 1509. III. 27.), f4v.

Úgy találom, hogy nem lehet félúton megállni vagy megtakarítani ezen az építkezésen, mert úgy áll, hogy vagy befejezzük, vagy odahagyjuk.¹³ Az egész épület ugyanis valami nagyon rossz és puha tufából van, amit a víz és a hó teljesen kikezd, és odavész a fedélszék faanyaga is, aminek több, mint 600 forint az értéke az elvégzett munkával együtt. Uraságod nem látott még ekkora fölösleges költséget, de ha be nem fedjük, a falak mind leomlanak és a faanyag megrotthad, ha tehát így hagyom, akkor nagy felháborodás és átkozódás lesz, azután pedig dupla kár is, mert ha újra nekilátunk, újra meg kell rakni a falakat, amik akkorra leomlanak és megrogynak majd, ki kell javítani a fedélszéket – s azután meg kell csinálni még azt is, ami most hátravan. Ez pedig végül 4000 dukátot is felemészt majd. Ezért Uram, azt sem tudom, hol áll a fejem, szeretném elátkozni azt, aki ennek oka volt, és sokszor össze is zördültem már ezen Taddeo mesterrel, mivel mondtam neki, hogy talán lassabban kellett volna haladnia, mérsékletességgel, és nem lett volna szabad félbehagynia az építkezést, és nem kellett volna ennyire sietnie.¹⁴ Ő erre azt mondja, mindent úgy végzett, ahogy a legjobbnak tartott, és ha nem tette volna meg, most is így tenné. Úgy állunk tehát, Uram, mint a bolond, aki bedobta a követ a kútba. Nem akarok olyan vakmerő lenni, hogy áskálódjak Taddeo mester ellen, akiről úgy gondolom, hűséges szolgálja volt és ezt is a legjobb szándékkal tette, mint minden más is – csak azért írom ezeket, mert úgy látom, nehéz helyzetbe kerültem és nem látom módját, hogy kikeveredjek belőle, s ettől igen-igen szenvedek. Nem akarom megkárosítani Uraságodat, aki arra született, hogy dicsőséggel elkölthesse azt, ami sajátja, és azt sem tudom, miképpen kezdjek hozzá, hiszen az évi bevétel siralmas volt, és nem is tudunk nekilátni ekkora munkának.¹⁵

¹³ Az *armaglie*, *armatura* kifejezést Buzás Gergely véleménye szerint a már beépített és az építőelemek beemelésére is szolgáló fedélszékre kell értenünk, nem pedig a zsaluzatra vagy az állványzatra.

¹⁴ A mondat látszólagos ellentmondása úgy oldható fel, hogy lassabban kellett volna haladnia az építkezéssel: tehát a boltozatot nem kellett volna megkezdenie, és nem kellett volna félbehagynia a tetőfedést, hanem csak annak elkészülte után kellett volna hozzálátnia a boltozat építéséhez (Buzás Gergely szíves közlése alapján).

¹⁵ „Trovo | in effecto che non è possibile stare sul mezo, né sul moderato in questa fabrica, perché gli è a ter | mine che conviene o finirla o lassarla stare >fine< e questo è che tuto lo edificio è fa | cto di tuffo tanto tristo e tenero che l'acqua e nevi e freddi tutto lo macerano, gli | legni che vi sono posti drento per armaglie sono di prezio di più di 600 fiorini cum la ma | nufactura che Vostra Signoria non vide mai tanta poltronia dispa consumata, e chi non la co | pre tutta insieme gli muri tutti se ruinano e li legni se marciscono, di modo che chi lo | lassa cossì ultra il rumore grandissimo che ne sorgerà e il biasmo, sarà poi ancho di dop | pio danno perché volendo lavorargli sarà forza rifare quello muro che sarà ruinato | e guasto, e rinovare tutte le armature che sarà altra tanta spesa e poi bisognerà ogni | modo fare anche ^quello^ che gli è hora da fare, il che a volere finire importa 4000 ducati de | spesa. Siché, Signore mio, non scio io stesso ove dare del capo, ma viemi voglia di maledire | che ne è stato causa, perché molte volt e me ne sono cum destrezza querelato cum Messer Thadeo | dicendogli che havria potuto e forse dovuto fare meno e passare più temperamente | questa fabrica cum non lassarla mai destituta, ma ne ancho si accelerata. Rispon | demi havere facto ogni cosa per quanto ha extimato fare il

Ercole elődje, Taddeo Lardi kezdte meg a székesegyház helyreállítását annak 1506-os leégése után, ám a munka a jelek szerint félbemaradt. Jelen állapotában az építkezés teljes csődöt jelent a püspökségre nézve. Ha nem fedik be legalább, az egész addigi befektetés kárba megy: a falak, a fedélszék és a már elvégzett munka is. A levelében bűnbaknak megtett Taddeo Lardi elleni vádak enyhítésére annyit hoz csak fel, hogy minden bizonnyal jóhiszeműen cselekedett – ugyanakkor el is hárít magától minden felelősséget a döntéssel kapcsolatban. Az országban Mátyás király halála után megcsapant az olaszok ázsiója, és Hippolit után Beatrix királyné is eltávozott már az országból. Ezért leginkább a botránytól fél Ercole, vagyis attól, hogy a tönkrement templom miatt rossz híre keletkezik a püspökségnek. Érdekes a hasonlat, amit az építkezéssel kapcsolatban felhoz a levél: mint a bolond, aki a követ a kútba vetette: ezzel jelzi a dolog visszafordíthatatlan voltát, és hirtelen befejezését is egyszerre. A helyzetet érzékelve Ercole mindent elkövet, hogy helyben szerezzen pénzt az építkezésre.

Első kísérlete a várkatonák adakozásra való felszólítása. Ugyanebben az 1509. márciusában kelt levélben arról is beszámol ugyanis, hogy megjelentek előtte a várkatonák, és követelték a nekik évente járó ruhapénzt. Ercole Pio igen meggyőzőnek szánt beszédében arra próbálja rábírni szerencsétleneket, hogy elégedjenek meg a nekik járó 4 forintnál kisebb összeggel, és a fennmaradó részt adják a székesegyház építésére. Látván azonban, hogy a katonák nem engednek, Ercole kénytelen lemondani arról, hogy a templom építését ürügyként használja ellenük.

Ide jöttek ma ezek a katonák, mert el akartam tőlük vonni a ruhára járó négy forintot, úgymond a templom építésére, ám nem egyszer s mindenkorra, sokat beszéltem, hogy meggyőzzem őket, hogy még most is száraz a torkom. Mindent megtettem és elmondtam, hogy ne kelljen többet adnom nekik, de igen nyakasak voltak, mert javukra van ez a szóbeszéd, ami az országot járja – így aztán nem tudtam megtenni, amit szerettem volna, de mindent úgy végeztem, hogy semmi szemrehányást nem tehetnek érte.¹⁶

miglio, e se non l'havesse fac | to che lo farebbe, siché, Signore mio, siamo a termini >que< come si è quando un pazo | ha gitata la pietra nel pozzo, benché non sia sì audace che questo dica per bias | mo di esso Messer Thadeo, quale in vero existimo sia stato fidelissimo servitore e havere | facto sì in in questo come in ogni altra cosa il tutto per il meglio, ma dicolo perché | quando mivegio strecto, in questo pegalo, né vegiogli modo da uscirne, ne patisco cruciato | mirabile, sì per non potere suppeditare alle voglie di Vostra Signoria nata a spendere gloriosamente il | suo, come ancho perché non gli vegio quando beneio volessi il modo, essendo lo anno tristo come è, potere fare tanto.” ASMo Ambasciatori, b.4/6.5 (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, 1509. III. 27.), f4v.

¹⁶ „Hoggi sono venuti forse 12 homini d'arme per denari col capitano insieme che mi è parso vedere 12 diavoli | vegiando che ognuno gode la roba di Vostra Signoria se non Lei. Pure mi sforzo vincermi e fargli | bona ciera per non gittare a un tratto via la roma e lo amico, ma Dio scia bene come.” ASMo Ambasciatori, b.4/6.5 (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, 1509. III. 27.), f6r.

Az elakadt építkezésről a következő hírt majd' fél év elteltével, 1509. augusztus 24-én olvassuk Ercole Pio beszámolójában, amelyet Hippolit bíboros titkárához, Tommaso Fuscóhoz intéz Ferrarába. Arról tudósítja, hogy az építkezés folytatása érdekében körlevelet intéz a káptalan tagjaihoz. Így nem kell közvetlenül szembesülnie a magyarok ellenkezésével, mint egy esetleges egyházmegyei szinódus során, amely mindig veszedelmes alkalom, hiszen ott a helybeliek szembeszállhatnak a külföldiekkel.

Uraságod látni fogja az Urunkhoz megküldött másolatát azoknak a leveleknek, amelyeket szétküldtem az egész egri egyházmegyében, hogy így szedjek be egy kis pénzt szinódus helyett, lázongás nélkül, Méltóságos urunk javára, az itteni székesegyház építése, amely magától teljesen összeomlik, és ha nem kezdünk vele valamit, még nagyobb lesz benne a kár. Úgy tűnik, ezek a magyarok minden alól ki akarnak csak bújni. Méltóságod látni fogja, hogy az építkezés kapcsán milyen szorgalommal és hozzáértéssel léptem föl, hogy senki ne lázadozhasson, amiképpen azzal fenyegettek már, mint ezt korábbi leveleimben megírtam már az Úrnak a szinódus kapcsán. Ő azt válaszolta, hogy beleegyeznek a szinódus megtartásába a botrányok elkerülése végett, ám ezeknek a leveleknek a segítségével meg sem kellett tartani a szinódust, és ki-ki lázadozás nélkül szívesen vagy tettetett szívességgel fizetett, mivel nem tudtak mibe kapaszkodni. Bizom benne, hogy ilyen módon összegyűjtünk 500 forintot lázongás nélkül, ami sokkal jobb, mint ha 1000 jönne be, de lázadoznának. Ennek a templomnak az építését ugyanis semmiképpen nem lehet abbahagyni, ha valaki nem akar teljes csődöt – és ez olyan igaz, mint az Evangélium. Ezért hát megküldöm ezt az Úrnak, hogy megtudja: talán senki más nem tudta volna ezt így elintézni, mint én.¹⁷

¹⁷ „Vedrà ancho Vòstra Signoria la co | pia delle lettere ch'io mando al Signore scripte per tutta la diocese agriense per vedere | di exigere qualche soldo <in comutatione del synodo> senza strepito, in aiuto di Sua Signoria Illustrissima >d< per la fabrica | di questa chiesa, quale tutta cede a danno suo, e non gli fabricando magior | danno sariagli, perché non pare che questi Ungari guardino ad altro che a potersi | dare libello, ma precipuamente circa la fabrica prefata Vòstra Signoria Le vederà e cre | do che cognoscerà cum quanta arte e industria io gli sia processo, acciò al | cuno non possa insurgere contro noi come minatiavano volere fare, secundo che | per le mie prime lettere io scrissi al Signore circa questa parte del sinodo, et essa me rispose piacergli che'l synodo si facesse per evitare scandali, non di meno col mezo | di queste lettere ho >op< operato che'l sinodo non si è celebrato e ciascuno senza un | strepito al mondo ha pagato voluntieri o fincto pagare voluntieri, perché non hanno | sapiuto ove attaccharsi, e spero si accoglierano forse 500 ducati senza ru | more che meglio è assai che mille cum rumore, né la fabrica di quella | chiesa per pacto alcuno si pò intromettere, chi non volesse ruinare e questo è ve | ro come lo Evangelio. MandoLe acciò il Signore cognosca che forse ^ogni^ altro non ha | vria sapiuto provedere a questo come ho facto io”. ASMo Ambasciatori b.4/6.7 (Ercole Pio levele Tommaso Fuscóhoz, 1509. augusztus 24.), f1v.

Maga az építkezés tehát semmit sem haladt előre a nyári időszakban. Az érv ugyanaz: ha most félbemarad az építés, egészen bizonyosan tönkremegy mindaz, ami már elkészült.

Talán a közeledő tél hatására jut egy hónappal később, vagyis 1509 szeptemberében Ercole Pio eszébe a nagy ötlet: a budai barátok mintájára meg kellene szerezni a teljes búcsú adományozásának privilégiumát az egri egyházmegye számára.¹⁸ Ekkor már a hangsúly nem is annyira a félbehagyott építkezésen van, hiszen az egy hónappal korábbi állapotot írja le ismét: ha be nem fedik az épületet, teljesen tönkremegy, és az eddig a munkára szánt pénz is odatesz. Hippolit jól járhatna ennek a privilégiumnak az elnyerésével, természetesen a befolyó pénz felét fel kell ajánlani a Szent Péter-bazilika építésére.

Ami a székesegyház építését illeti, Kegyelmességed láthatta, hogy miként cselekedtem, hogy találjak ellenállás nélkül pénzt erre a célra. Ha azonban négy évre kellene elosztanom a költségeket, ahogy Kegyelmességed írja, a falak lefedése tekintetében, azt kell mondanom, hogy ez a megoldás nem jó, mert tufából vannak a falak, és ott van a sok faanyag is, amit már behelyeztek ideérkezésem előtt. Ha valaki összeszámolná a faanyag értékét azon felül, amik Kegyelmességed erdeiből származnak, és mindennek az ideszállítását, amibe ezek a szegény jobbágyok majd belepusztultak, az legalább 3.000 dukátra becsülné azt, aztán ott vannak az építőmesterek, akikkel Taddeo mester állapodott még meg 600 forintban.¹⁹ Ebből az összegből már korábban és az én időmben több, mint 500-at már meg is kaptak. Azután ott van a rengeteg felhasznált bor, gabona, marha, só, bárány, ami mind csak növeli a már kifizetett költségeket. Az összes felállított állványzat tönkremenne ezen a télen, mivel az előző télen nem voltak befedve, s így Kegyelmességed összes kára elérné a 6000 dukátot is, ha mindent összeszámolunk. S ehhez még a szóbeszéd, az elégedetlenség járná be az egész országot, Uraságod szégyenére és kárára, ami még rosszabb volna, mint akár 10 000 dukát elvesztése. Azonban, ha befedjük az egészet, és akkor úgy hagyjuk egy időre, nem kell rá költenünk, akkor mindez elkerülhető. Gondoskodom róla, hogy megtegyem, amit lehet, azt, amit kénytelenek vagyunk, de semmi többet. Nincsen arra szükség, amit Uraságod ír, hogy adakozásra szólítsak ez

¹⁸ A búcsút Magyarországon X. Leó pápa hirdette meg 1509. szeptember 26-án kelt bullájával, vagyis egészen új lehetőségről van szó. A bulla a magyarországi ferences vikáriushoz szól, és azt írta elő, hogy a befolyt összeg egyharmada a Szent Péter-bazilika építését, kétharmada pedig a törökök ellen viselt háborút szolgálja. A ferences szerzetesek búcsúáruló tevékenységét négy dokumentum is bizonyítja az 1508–1509-es években, ezek közül kettő Budán kelt, egy Küllődön, egy pedig Prágában: DL 21 859, DL 82 293, DL 93 743, DL 37 855.

¹⁹ „Item predictus magister Farkas reversus est de Buda ad Agriam et concordatus est cum provisoro pro tectura nova facienda Sancti Ioannis...” E. Kovács Péter 1992:335. A bejegyzés az 1508-as évre vonatkozik.

*ügyben, mert ez itt nem lehetséges, higgye el nekem. Azon a módon, amit kifundáltam, a színódusi levelekkel, amiknek másolatát megküldtem Uraságodnak, úgy vélem, minden harmadik évben én vagy utódaim megismételhetik a gyűjtést (ahogy én is összeszedtem vele vagy 500 dukátot), s akkor ennek nem lesz olyan nagyon rossz visszhangja és nem vált ki ellenkezést. Viszont el lehetne érni, hogy pápa urunk az egyházmegyének adjon olyan jogot, mint amelyet a budai ferencesek élveznek, hogy teljes és széleskörű feloldozást adjunk a Szent Péter temploma építéséhez. Úgy kellene eljárni, hogy Óboldogságának megígérjük a befolyó összeg felét a Szent Péter templom építésére, s ő engedje át a másik felét ennek a templomnak az építésére.*²⁰

A levelet olvasva az az ember érzése, hogy a kormányzó igyekszik felnagyítani a tető elkészítésének elhalasztása esetén várható kárt. Mindenesetre meglepő a tény, hogy egy ilyen személyiség az elvesztegetett haszonba beleszámítja a jobbágyok fáradozását is.²¹ Ebből a levélből derül ki, mi lehetett Hippolit bíboros javaslata a költségek fedezésére: elhúzni négy évre a munkálatokat, és ezáltal csökkenteni az azonnali pénzszükségletet. Ez azonban

²⁰ „Circa la fabrica del santuario, Vostra Signoria Illustrissima havrà visto quello io habia operato | per ritrovare denari a tale effecto senza strepito ma che se habia a dividere | la spesa in quatro anni, come Ella scrive, facendo coprire le mura, dico Gli | che'l caso non sta nelle mura di tuffo, quanto che nella structura di | legnami che vi hanno posto drento e inanti la mia venuta e poi, quale è di sorte | che chi volesse computare la compra di legnami ultra quelli si sono habiuti nelli | boschi di Vostra Signoria qui, e le conducte di essi, che questi poveri suoi jubagioni ne re | stano disfacti, daria spesa di più di 3000 ducati, ultra che gli architecto | ri >sono< erano convenuti a pretio per Messer Thadeo in 600 fiorini, de quali già ne | hanno habiuto e al tempo suo e al mio più di 500 e chi non finisce hora | almeno di coprirla, loro se reputariano assoluti, dicendo che per loro non man | chasse, e già si perderiano quelli 500 ducati e altri vini e frumenti e bovi e sali e agneli habiuti per tale computo, poi tutti quelli legnami posti in opera si strugire | bono questo verno <essendo ancho stati il passato verno scoperti> che saria danno di più di 6000 ducati a Vostra Signoria, computata | gli ogni cosa, ultra che saria un clamore, un strepito per tutto il regno | in vergogna e danno di Vostra Signoria che saria pegio che perdere 10000 ducati e da | no sino nella anima, ma poträsse vedere coprirla e poi lassarlo cossi | qualche tempo senza spendergli, e fia ogni modo quel medesimo, ben vedrò il tutto fare che sia possibile, facendo quello che la forza ci sforza solo e più non. Né | bisogna ancho che Vostra Signoria pensi come La scrive di concedermi ch'io poria subsidio carita | tivo, perché qui non si pò quello che si vuole e credalo a me, basta che cum questo modo ch'io ho io trovato del scrivere quelle lettere synodale come a Lei ne ho mandato copia, | spero che ogni terzo anni lo anno del synodo gli successori miei potranno fare | qualche acquisto et utile a Vostra Signoria <come ho facto io hora forsi di 500 ducati> e fia senza rumore e strepito e più spesso, et a bene potria vedere e ciò fare cum ogni in dustria che Nostro Signore nella Diocese | concedesse quella auctoritate che hanno in questo regno gli frati minori in Buda | di absolute plenaria et amplissima per la fabrica di San Pietro, e cum questo | modo procedere cum Sua Beatidivine promettergli di dargli la mitate del acquisto per dicto San Pietro, il resto fosse concesso a Vostra Signoria per questa chiesa ...”. ASMo Ambasciatori Ungheria b.4/6.9 (Ercole Pio levele Estei Hippolitnak, 1509. szeptember 17.), ff 3v–4r.

²¹ Érdekesség, hogy az olvasz szövegben a jobbágy szó megfelelője a *jubagione*, ami csak egy tiszavirág életű magyar jövevényszóként értelmezhető.

Ercole szerint lehetetlen: a „rossz tufa” és a faanyag mind tönkremegy. Fontos adalék, hogy felbukkan a levélben az *architectori*, vagyis az építőmesterek által kialakított összeg: 600 dukát, aminek nagy részét már fel is vették.²² Az is világossá válik, hogy az építők a fizetség mellett természetben kapták meg ellátásukat: bort, gabonát, marhát, sőt és bárányt. Mindent összevéve Ercole Pio kimutatja tehát a 6000 dukátos vélhető kárt a munkálatok elmaradása esetén, amihez még hozzájárulna a jó hír teljes elvesztése. Az alternatív pénzforrásokat is számba veszi: a *subsidio caritativo* adakozásként értelmezhető, ám ebből, igaz rendszeresen, nem sok folyhat be. Az új ötlet tehát a teljes búcsúk árulásának privilégiumát kérni a pápától. A javaslatban, mintha ismerné X. Leó bulláját, szinte „ráigér” a ferencesek lehetőségére, mivel nem a bevétel egyharmadát, hanem felét ajánlaná fel a Szent Péter-bazilika építésére.

E hosszú levél végén Ercole még egy ízben rátér a témára. Megtudjuk, hogy utasításában Estei Hippolit 1.500 dukát felhasználását engedélyezhette a befejezetlen székesegyház állagának megóvására – ami részint nem elégséges a munkálatokra, részint nem is áll rendelkezésre a kormányzónál, az ismert okok miatt. Ezért Ercole Pio ismételten arról győzködi Hippolitot: járja ki „pápa urunknál” a privilégiumot.

*Ami azt illeti, hogy ne költsek többet 1500 dukátnál erre a templomra, tudja meg Uraságod, hogy a veszély, ami jelenleg fenyegeti, olyan mérvű, hogy elhárításához 3 vagy 4 ezer dukát sem volna elegendő a hatalmas költségekre.*²³

Ez a rövid részlet egy újabb elemmel gazdagítja ismereteinket. Ercole Pio úgy véli, hogy a befejezetlen épület veszélyforrássá válik, ha nem fejezik be a munkát. Természetesen az aggodalom nem a város lakóinak lelki javaira vonatkozik a szent épület befejeztének elhúzódása miatt, hanem újabb ürügy csak, amellyel pénzt lehet gyűjteni, s ezt fenyegeti az épület esetleges össze-

²² Az egrí számadáskönyvekből 1508-ig ismerjük a Taddeo Lardi kormányzó által kötött egyes megállapodások részleteit, egyes tételeit és egyes magyar mesterek nevét: Farkas budai ácsmester, egy Márton nevű harangöntő, egy Bodonyi Márton nevű üveges, egy bizonyos Albert kovács, egy bizonyos István és egy Tárkányi János nevű ember, akik fát szállítanak. Valószínűleg az 1506-os tűzvész utáni helyreállítási munkákról van szó (a megolvadt harang pótlásáról, a tornyok befedéséről), de állványzat készítése is felbukkan a tételek között: „*pro laboribus cruces turrium*”; „*ad reformandum turres in superiori parte*”; „*pro ponte ligneo faciendo in novo sanctuario*”. E. Kovács Péter 1992:331–335.

²³ „*Ch'io non habia a tenere più di 1500 ducati per bisogni di questa chiesa, | sapia Vostra Signoria Illustrissima che gli pericoli che ponno sorgere di hora in hora <a questi tempi> sono | tali che ancho 3000 né 4000 potriano speditare per le enormissime [sic!] | spese...*”. ASMo Ambasciatori Ungheria b.4/6.9 (Ercole Pio levele Estei Hippolitnak, 1509. szeptember 17.), f6v.

omlása. Egyébiránt az egyházmegye bevételeit igen nehéz megbecsülni. Az Estei Hippolit nevéhez köthető, Modenában őrzött híres számadáskönyvek között²⁴ nem található 1509-re és 1510-re vonatkozó forrás. Ezt a furcsa tényt esetleg azzal hozhatjuk összefüggésbe, hogy Ercole Pio, amikor 1510-ben Hippolit bíboros hazarendeli, út közben, Tirolban leli halálát, és talán éppen ő vihette a számadáskönyveket Ferrarába.

Mindenesetre 1509 októberében, majd 1510 februárjában is visszatér az egri kormányzó a búcsúk témájára.²⁵ Valószínűtlen, hogy bármilyen eredményt elért volna javaslatával, bár a gazdasági adatok meglehetősen hiányosak ezekből az évekből. Taddeo Lardi, az őt megelőző egri kormányzó szorgalmasan feljegyzte 1508-ban az utóbbi évek kiadásait, ácsmestereknek, harangöntőknek, üvegeseznek, szállítóknak adott kifizetéseket,²⁶ ám Ercole Pio, mint első idézett leveléből kiolvashatjuk, azzal az utasítással érkezik, hogy csak a látszatra ügyeljen, ne költsön sokat a templom építésére.²⁷ Az 1508–1510 közötti időszak számadáskönyvei hiányában nem tudjuk, hogy ténylegesen milyen kármentést végeztetett el a kormányzó, de hozzáállása alapján nem valószínű, hogy az egri székesegyház nagy építői közé számíthatjuk nevét.

²⁴ E. Kovács 1992; Kuffart 2015.

²⁵ ASMo Ambasciatori Ungheria b.4/6.10 (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, 1509. október 26.), ff 2v-3r és uo. b.4/6.12 (1510. február 4.), f6r.

²⁶ E. Kovács 1992:331–336.

²⁷ ASMo Ambasciatori, b.4/6.5 (Ercole Pio levele Estei Hippolithoz, 1509. III. 27.), f4v.